

ژوئیه ۱۳۹۸ شماره ۱۳
پژوهش‌گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علمی-پژوهشی

مجله علمی-پژوهشی

شماره ۱۳ - زمستان ۱۳۹۸

گوشواره‌های مرورید، با این گونه سوال‌ها مایانم کرده‌اند. نه فقط اعضای خانواده و دوستانم، بلکه خوانندگان و روزنامه‌نگارها، همگی با شور و شعفی که هرگز نشنیده‌ام درباره انتشار کتابی از خود بروز دهند. هیچ‌کس هرگز از من نپرسیده در افتتاحیه کتابم چه لباسی قرار است بپوشم. دنیای سینما زرق و برقی دارد که ناشر کتاب نمی‌تواند با آن رقابت کند - بوجه بیش‌تر، آگهی‌های چشم‌گیر (یک دوست لس آنجلسی ای میل زد که «یک بیلورد بزرگ فیلم‌تان در بولوار سانت‌سنت نصب شده‌ا!» و جوایز و مهمانی‌های پرزرق و برق‌تر.

بعرفتم این موارد، چراغ‌های صحنه در خشان یک فیلم لزوماً نمی‌تواند شعله کوچک و پایدار یک کتاب را خاموش کند. در واقع آن شعله بایستی دوام بیش‌تری داشته باشد. این روزها فیلم باید در هفته نخست نمایش‌اش موفق باشد تا سینماها آن را نکشند پایین، در حالی که کتاب چند ماهی طول می‌کشد که جای خودش را در کتاب‌فروشی پیدا کند، و وقتی نسخه جلد مقوایی‌اش منتشر می‌شود، از او فرصت جدیدی خواهد داشت.

رمان **دختری...** را با این توقع نوشتم که به فیلم برگردانده شود. توقع هم نداشتم دو میلیون نسخه در سراسر جهان بفروشد. البته نهانی امیدوار بودم هر دو اتفاق بیفتند - کی در رویای موفقیت نیست؟ گاهی وقتی در نوشتن به بین‌بست می‌خوردم، خودم را در تجسم انتخاب بازیگرانی ایده‌آل برای این کارهایم کردم (یک آلن ریکنم جوان‌تر در نقش ورم‌ر نقاش، و بازیگری ناشناخته، که تازه از مدرسه تئاتر بیرون آمده، در نقش خدمتکار و الهه الهام، گریت). همچنین آگاه بودم که کتاب بسیار تصویری است، و خط داستانی سرراستی دارد، و در نتیجه به آسانی می‌تواند به فیلم درآید. کار پژوهش و نگارش کتاب را طی هشت ماه انجام دادم (حامله بودم و به لحاظ جسمی ضرب‌الاجل داشتم). فیلم حاملگی‌اش کمی طولانی‌تر بود. در تابستان سال ۱۹۹۹، درست پیش از انتشار کتاب، در دفتر آجر استریت فیلمز در لندن نشسته بودم به خوردن کاپوچینو و گپ‌زدن با تهیه‌کنندگان، اندی پاترسن و آناند تاکر، درباره فروش حقوق سینمایی کار مشغول بودم. در اوت ۲۰۰۳ فیلم نهایی را تماشا کردم. چهار سال از نخستین قرار ملاقات تا نخستین نمایش فیلم در مقیاس نشر کتاب زمان زیادی است. در این فاصله که آجر استریت فیلم را تهیه کرد، من دو تا رمان منتشر کرده‌ام. اول بار وقتی با اندی و آناند صحبت می‌کردم، انتظار زیادی نداشتم. خوشحال بودم که آن‌ها علاقه‌مند بودند کتاب را فیلم کنند، اما شنیده بودم آمار کتاب‌هایی که واقعاً به فیلم درمی‌آیند پنج درصد بیش‌تر نیست. تصور می‌کردم **دختری...** نیز به خیل کتاب‌های خاک‌گرفته روی قفسه دفتر مدیر تولید خواهد پیوست.

از طرف دیگر اندی و آناند متقاعدکننده بودند و مصمم به نظر می‌رسیدند. به نظر می‌رسید نکته رمان را «گرفته‌اند»، فهمیده‌اند که کلید داستان محدودیت آن است. یکی از اولین چیزهایی که به‌شان گفتم این بود که دلم نمی‌خواهد شخصیت‌های اصلی فیلم با هم هم‌بستر شوند. هالیوود می‌خواهد فیلم را اسکسی کند، و فکر می‌کردم یک کمپانی انگلیسی کوچک احتمالاً بیش‌تر از این نظر به کتاب وفادار خواهد ماند. جدا از این که این اطمینان را نیز ایجاد می‌کند که احساس اروپایی به آن ببخشند. وقتی قول دادند در بازسازی «حقیقت عاطفی» کتاب بگویند، حرف‌شان را باور کردم. می‌دانستم ممکن است فریب خورده باشم، اما دست‌کم به

زبانی حرف می‌زدند که هرگز آن را در هالیوود نشنیده بودم. آیا هالیوود معنای محدودیت را می‌فهمد؟

وقتی مذاکرات مان را آغاز کردیم، آجر استریت فیلمز پرسید آیا دلم می‌خواهد در نوشتن فیلم‌نامه مشارکت داشته باشم. بایی قیدی گفتم بدم نمی‌آید نگاهی به نسخه اولیه ببندم. در این لحظه کار گزارم جانی سلر مرا از میز مذاکره کنار کشید و گفت: «مگر می‌خواهی فیلم‌نامه‌نویس بشوی؟ این کار را نکن! تو رمان‌نویسی، این کار را خوب بلدی. برو کتابت را بنویس و فیلمسازی را بگذار به عهده فیلمسازها. این بهترین چیزی بوده که او تا به حال به من توصیه کرده. در قرارداد ذکر کردیم که من دخالتی نخواهم داشت، و به نظر من در آجر استریت نفس راحتی کشیدند. کسی دلش می‌خواهد یک نویسنده‌م‌زام پشت‌گردش حضور داشته باشد؟ نتیجه این‌که من شاید بهترین رابطه ممکن را با اندی پاترسن تهیه‌کننده و الیویا هرتید فیلم‌نامه‌نویس داشتم. این کار این عذر را هم برابم فراهم کرد که اگر فیلم بد از آب درآید بگویم

دختری با گوشواره مرورید را نوشتم تا خواننده‌ها آن را تفسیر کنند و نسخه خودشان را شکل بدهند. وقتی انتشارش کردم و رهاش کردم، نمی‌توانم کنترل کنم تا خواننده‌ها چه طور فکر می‌کنند. با صحنه‌ها و شخصیت‌ها را به‌طور بی‌دین مجسم می‌کنند. دلم نمی‌خواهد این کار را بکنم.

حقیقتاً نقشی در آن نداشتم.

با فیلم فاصله گرفتن، معنی‌اش این بود که دیگر پیچ‌وخیم‌های کار و روند شکنجه‌آور پیش‌رفت فیلم را هم تعقیب نکردم. اندی به من خبر می‌داد، اما معمولاً چند ماهی دیرتر، طوری که وقتی از خبرهای بد مطلع می‌شدم که خبرهای خوبی جای آن‌ها را گرفته بود، خبرهای بد مثل این‌که سرمایه‌گذارها کنار کشیده‌اند، بازیگران زن از فیلم‌نامه خوش‌شان نیامده، دکورهای نیم‌ساخته خراب شده‌اند، کارگردان‌ها ورم‌ر را با

یک مرد اهل اسکس قیاس کرده‌اند، و نوچه‌های هالیوود خواهران پایان دیگری برای فیلم‌نامه‌اند.

در عوض اندی روی نکات مثبت تأکید می‌کرد: فیلم‌نامه فوق‌العاده الیویا، بازیگران که معمولاً حاضر نمی‌شوند در آزمون صدا شرکت کنند برای این نقش صف بسته‌اند. هالیوود حریصانه دور و بر پروژه‌ها می‌گردد اما اجازه ورود نمی‌یابد. یک روز به من گفت بالاخره «گریت»‌شان را پیدا کرده‌اند. اسکارلت یوهانسن فقط هفده سالش بود و هنوز اسمش بر سر زبان‌ها نیفتاده بود، اما برای این نقش دشوار تجربه لازم را داشت. و به نقاشی هم شبیه بود. بعد کالین فرث وارد صحنه شد، و همه چیز فوری سر و سامان گرفت. با این‌که کار شاقی به نظر می‌رسید، ناگهان دیدم سوزا هویاما شده‌ام که بروم سر صحنه در لوکز امبورگ. لوکز امبورگ؟ این یکی از غافلگیری‌های فراوان من در مقوله فیلمسازی بود. من به دلفت فکر کرده بودم، شهری در هلند که ماجراهای کتاب در آن اتفاق می‌افتد، بسیار مناسب فیلم. شهری که هنوز شکل و شمایل قرن هفدهمی‌اش را حفظ کرده، با خیابان‌های سنگفرش، کاتال‌ها و پل‌ها، معماری شیروانی‌دار، و بازاری که ستاره‌های هشت‌پر در مرکزش هست. اگر ماشین‌ها، دوچرخه‌ها و نشان‌ها را نادیده بگیریم، مثل یک دکور کامل سینمایی است.

امانه، یک دکور از پیش ساخته‌شده در لوکز امبورگ برپا بود که به‌عنوان دکور سینمایی و نیز به‌کار رفته بود، و تغییر شکل پنجره‌ها و آجرها کاملاً شکل هلندی به‌خود گرفته بود. (اگر خوب به فیلم دقت کنید برخی پنجره‌های آجرپوش را می‌بینید که به‌طرز عجیبی بالای‌شان قوس‌های گوتیک و نیزی هست). این کار به‌نظم غیر قابل فهم می‌آمد، تا این‌که چند روزی را سر صحنه گذراندم و دیدم چه عوامل پرشماری در ساخت فیلم دخالت دارند. کارگردان پیترو ویر و فیلم‌بردار ادوارد و سرا برای کار خود به کنترل کامل فضا و نور نیاز داشتند - که با یکی دو ساعت فرق کردن یک خیابان شلوغ دلفت حاصل نمی‌شد.

پیش‌تر هرگز سر صحنه فیلمی نرفته بودم. تجربه‌های سوررئالیستی بود. همه ایده‌های شخصی‌ام درباره فضا‌های کتاب، ناگهان بی‌رحمانه در معرض دید همگان بود، و آدم‌ها در آن فضاها می‌ولیدند، اندازه می‌کردند و جابه‌جا می‌کشیدند و می‌پردند. مانده بودم نکند دست‌آخر چنان داستان و شخصیت‌ها را بکشند که از هم بازپاره شود و من باشم که متقلب شناخته شوم.

همچنین عجیب بود برایم دیدن این‌که قلم من، کل صنعت پژوهش‌های ورم‌ر را تخم‌ریزی کرده - نسخه‌های بدلی آثار ورم‌ر و دیگر نقاشان هلندی همه‌جا در دفتر تولید به دیوار آویخته بود، و کتاب‌هایی که خودم برای پژوهش از‌شان استفاده کرده بودم، همه‌جا پخش و پلا بود. اعتراف می‌کنم وقتی کالین فرث با آن رخ کسی را از سر راه برداشت تا در رستوران صحنه سر ناهار کنار من بنشیند و از من درباره ورم‌ر استنتاج کند، به نوعی ذوق کردم. کسی دیگر توی رستوران رو کرده به من و گفت: «متوجه هستی که ایده‌شما باعث شده که این همه آدم دو ماه تمام کار داشته باشند و دستمز دیگری ند؟» آری، سوررئال بود.

وقتی اول‌بار وارد دکور خانه ورم‌ر شدم، درجا فکر کردم: «نه، نه، این‌جا خیلی زیادی بزرگ است - آن‌ها هیچ‌وقت این نوع فضا در اختیارشان نبوده. اما، وقتی دیدم برای هر نما چه قدر دم و دستگاه و آدم احتیاج هست، فهمیدم کاربرد آن فضا چیست. روی پرده ابعاد آن اتاق‌ها چندان مشخص

نیست.

تازه، آن همه جزئیات غنی - نقاشی هایی که همه جا
آویخته، بشقاب ها، اثاث، غذا - به پس زمینه رانده شد.
موقع تماشای فیلم متمرکز می شوم روی چهره
اسکارلت یوهانسن، نه آن اثاث دلفنی آبی و سفید روی
میز که به همت دستیاران آن طور دقیق چیده شده بود.
طراح تولید بین وان اوز اتاق فوق العاده ای پر از تصاویر
پورتوگرافی برای خانه حامی ورمر، وان رویی ون
طراحی کرده بود؛ اما حتی یک نظر هم روی پرده دیده
نمی شود، بلکه احتمالاً کف اتاق تدوین
پخش و پلا شده.

یک شگفتی دیگر هم بود؛ چه قدر تغییر در اتاق تدوین
روی داد. چه قدر پیش تر از حد نیاز فیلم گرفته شد، و
این جایی ست که خوانندگان کتاب بیشترین تفاوت
را میان فیلم و کتاب حس خواهند کرد. تمام ماجراها
و شخصیت های فرعی پس رانده شد، و به همراه شان
برخی ظرایف در شخصیت پردازی و ابهام در روابط.
آن چه حاصل شد، اما، یک پرینگ متمرکز است و یک
جلوه بصری باشکوه.

تغییرها اذیت نکر، چرا که گرامر سینما خیلی با کتاب
فرق دارد. فیلم ها کم و بیش خطوط داستانی ساده ای
دارند و خطی و پویا هستند. کتاب ها - حتی نمونه هایی
ساده و کم حجم نظیر دختری... - در زمان پس و پیش
می روند، خودشان را تکرار می کنند، در ذهن
شخصیت های می روند و می آیند، و جافنادگی هایی باقی
می گذارند تا خواننده ها آن ها را پر کنند. عجیب نیست
که داستان گویی شان بایستی متفاوت باشد. به نظر
خیلی فیلم ها اگر وفادارانه از کتاب تبعیت کنند کم تر
موفقیت به دست می آورند - شاهدش ملال فیلم های
هری پاتر است در مقایسه با سرزندگی کتاب های
رولینگ.

و انگهی، عادت کرده ام که دیگران آن چه را که نوشته ام
مطابق میل خود تغییر دهند. تازه، آن چه نویسنده
می کند هم همین است. من دختری با گو شواره های
مروارید را نوشتم تا خواننده ها آن را تفسیر کنند و نسخه
خودشان را شکل بدهند. وقتی انتشارش دادم و رهاش
کردم، نمی توانم کنترل کنم که خواننده ها چه طور فکر
می کنند، یا صحنه ها و شخصیت ها را چه طور در ذهن
مجسم می کنند؛ دلم به نمی خواهد این کار را بکنم.
کاری که فیلمسازها با کتاب ها می کنند هم چندان
فرقی ندارد. و آن ها هم باید به تخیل شان پویال بدهند
و اجازه دهند تماشاگران نیز تجسم خودشان را داشته
باشند.

تأسف آور است که فیلم با خواننده وابسته به کتاب ها
باشند - و اغلب چنین است، اما در این مورد خاص،
فکر می کنم فیلم و کتاب هر دو به یک حقیقت عاطفی
می رسند، همان طور که اندی و آناند قول داده بودند،
اما از مسیرهایی تاحدی متفاوت. آن ها بیش تر شبیه دو
خواهر هستند، تا یک آدم، و به جای جنگیدن مکمل
هم اند. اکنون من دو گریت در ذهن دارم - چهره تابناک
اسکارلت یوهانسن و مال خودم، همان گریت اولیه،
کوچک و آرام - اما با حضوری مداوم و از این که
خواهری به دست آورده اند در سایه قرار نگرفته
است. ▶

آن رنگ ها

فصلی از کتاب

یک یادداشت

تا پیش از انتشار دختری با گو شواره مروراید کسی تریسی شوالیه را نمی شناخت. نویسنده گمنامی بود با یک کتاب فروش ترفته
(آبی یا کره) و مدرکی در رشته ادبیات انگلیسی و نویسندگی خلاق. آمریکایی الاصل انگلیسی شده ای که در لندن کتابدار مرجع
بود. این زمانی بود که نمایشگاه معتبری از آثار یوهان ورمر هلندی در لندن برپا بود و بوستر نمایشگاه تابلوی کمابیش ناشناخته
دختری با گو شواره مروراید بود. شوالیه نسخه ای از این بوستر را در اتاق خوابش به دیوار زده بود و در تمام لحظاتی که در
رختخواب دراز می کشید، نگاهش به این نقاشی بود و در این اندیشه که زندگی این دخترک با این چشمان هوشمند ولی
غم گرفته، چگونه بوده؟ چه حکایتی را می خواهد برای ما تعریف کند؟

خاتم شوالیه تصمیم می گیرد قصه زندگانی این دختر را بنویسد. از این به بعد آن چه رخ می دهد خلایق ناب است که اساس
کتاب است. داستانی که می خوانیم کاملاً زاییده تخیل نویسنده است، رشته شده به دور حقایقی که پس از چهار صد سال از
زندگی این نقاش کم کار و درون گرای هلندی در دست است. هنر شوالیه در این است که موفق می شود فضا، زمان، از قباطات
و شرایط زندگی آن دوره را با چنان تردستی ای بیان کند که خواننده در پایان کتاب احساس می کند همه این شخصیت ها را از
نزدیک می شناسد و با آن ها زندگی کرده است. آیا فیلم هم به همان اندازه موفق است؟

گلی امامی

نگاه کردم. هوای پرنسیمی بود؛ ابرها پشت گلنسته کلیسای نو
ناباید می شنیدند.

«آن ابرها چه رنگی هستند؟»

«سفیدند قربان.»

کمی ابروهایش را بالا برد. «واقعاً؟»

نگاهشبان کردم. «فوحاکستری، شاید می خواهد بره بیارد.»

«دقت کن گرییت، باید بهتر از این از عهدته بریایی. به سبزی هایت
فکر کن.»

«سبزی هایم قربان؟»

کمی سرش را عقب برد. داشتم عصبی اش می کردم. دندان هایم را
به هم فشردم.

«به یاد بیار - چطور سفیدها را از هم جدا می کردی. شلغم ها رو
پیازهایت را - هر دو یک نوع سفیدند؟»

ناگهان متوجه شدم. «نه. سفید شلغم سبز دارد و سفید پیاز زردی.»

«دقیقاً. حالا بگو ببینم چه رنگ هایی در ابرها می بینی؟»

پس از چند دقیقه نگاه دقیق به آن ها، نظری آبی در آن ها هست - و
زرد هم هست. کمی هم سبز دارد؛ چنان می چنان زده شده بودم که
بادستم به ابرها اشاره کردم. تمام عزم به ابرها تکیسته بودم، ولی
گویی در آن لحظه برای نخستین بار آن ها را می دیدم.

لیندنی زده متوجه می شوی که سفید خالص در ابرها کم است.
حالا فهمیدی چرا هنوز به رنگ آبی احتیاج ندارم؟

«بله قربان.» واقفانمی فهمیدم، ولی مایل به اعتراض نبودم. حسن
می کردم کمابیش می دانم.

سرانجام وقتی رنگ ها را روی رنگ های حوضی افزوده تازه
منظورش دستگیرم شد، روی دامن دختری آبی کم رنگی نقاشی کرده
و آبی ای شد که از لایه لای آن تکمیلی سیاه دیده می شد، بخش های
نزدیک تر به میز و در سایه آن پررنگ تر بود و نزدیک تر به پنجره
روشن تر. به سطح دیوار زرد انحرافی افزوده که کمی خاکستری از
وزای آن به چشم می خورد. دیوار روشن شد ولی نه دیواری سفید
بعداً کشف کردم وقتی بویزه دیوار می تابید، دیگر سفید نیست،
بلکه رنگ های گوناگون است.

لکن و پارچ از همه بیچاره تر بود. روی زمین، بعد فوری، و سبز
و آبی - رنگ های دلنشین روی میز و نیمه تخته دخترک، و پارچه ای
روی صندلی را نمی بینم. می کردم. همه چیز دیگر رنگ قرمز
خودشان را داشتند. من فقط همان چیزی می بینم که در کتاب
یک روزی رنگی
از آن روزی که در آن کتاب خواندم، چون همه چیز را می بینم
و آن روزی که در آن کتاب خواندم، چون همه چیز را می بینم

تا کنون نقاشی ای را ندیده بودم که از ابتدا کشیده بشود. فکر
می کردم هر چه را می بینی می کشی و هر رنگی را می بینی به کار
می ببری.

به من موخبت.

نقاشی دختر ناآوار با قشری از رنگ خاکستری کم رنگ به روی
بوم سفید آغاز کرد. بعد سراسر بوم را با رنگ قهوه ای مایل به
قرمزی نشان گلزاری کرد تا جایی که دختر و میز و تنگ آب و
پنجره و نقشه فرار گرفتند مشخص شود. بعد از آن فکر کردم
شروع می کند به کشیدن آن چه که می بیند - صورت دختر، دامن
آبی، نیم تنه زرد و سیاه، نقشه قهوه ای، لگن و پارچ نقره ای و دیوار
سفید. در عوض لکه هایی از رنگ زردی بوم گذاشت - سیاه برای
دامن، آبی برای نیم تنه و نقشه روی دیوار، قرمز برای لگن و
پارچ درون آن، و خاکستری دیگری برای دیوار. رنگ ها عوضی
بودند هیچ کدام رنگ خود آن چیز نبود. مدتی طولانی را صرف
این رنگ های به قول من عوضی کرد.

بعضی وقت ها دخترک می آمد و ساعت های متمادی سر جایش
می ایستاد، باز خود این روز بعد که به نقاشی نگاه می کردم هیچ چیز
به آن اضافه یا از آن کم نشده بود. فقط سطلی رنگی رو می دیدم، که
هر چه بیشتر در آن ها دقت می کردم چیزی را نشان نمی دادند.
می دانستم هر لکه رنگ قرار است به چی تبدیل شود، چون هر
روز خود آن اشیاء را گردگیری می کردم، و دیده بودم دخترک
چه می پوشد، یکی از روزها که داشت نیم تنه زرد و سیاه کالریا را
در تالار بزرگ به تن می کرده، پنهانی سرک کشیدم.

هر روز صبح با کلاه رنگ هایی را که خواسته بود برایش می چیدم.
یک روز، سر خود، یک رنگ آبی هم اضافه کردم. دو مین بار که
رنگ ها را چیدم گفت: «گرییت، آبی آسمانی نمی خواهم، فقط
رنگ هایی را که خواسته بودم، بگذار. چرا آن را گذاشتی در حالی که
من نگفته بودم؟» عصبانی بود.

«عذر می خواهم قربان. فقط... نفس عمیقی کشیدم - فقط فکر
کردم دخترک دامن آبی پوشیده است، و می توان است شما به آن
نیاز داشته باشید، به جای آن که سیاه بکشیدش.»

«هر وقت آماده شدم خودم می بپوشم»

اطاعت کردم و به روشن کردن سفیدی های سرشوفان ادامه دادم.
فصلی تمام بود که تمام می خواستم در تمام عصبی بشود.
بعضی اوقات را با آن که در آن روزها می می بینم
گرییت سطلی
باز هم از کتاب خواندم و می بینم
از آن روزی که در آن کتاب خواندم، چون همه چیز را می بینم